

tiores & fortiores contrações, id est, humorum vitalium motum per vasa accelerant: adeoque per sepius depleta eodem tempore hac vasa major copia liquidi transit. Frictiones autem, deplendo venas, efficiunt, ut sanguis facilius pellatur per arterias, quæ in vacuas jam venas se exonerant, adeoque pariter copia & impetus humorum vitalium derivatur versus illas partes, quibus frictio adhibetur. Facile autem patet, & epispastica, si ex acrioribus confecta fuerint, & frictiones, tali cum moderamine debere applicari, ut motum humorum per partes inferiores augeant, non vero adeo per totum corpus. Videantur illa, quæ de his omnibus habentur in Commentariis §. 134. & 396. 4.

Clysmata diluentia sèpe applicata. Eliduntur enim sic facies, laxantur & soventur vasa intestinorum, itaque impetus a capite avertitur, simulque diluens liquidum hac via sanguinem commode ingredi potest. Quantum vero usum habeant clysmata in compescendo nimio febris impetu, qui frequens delirii causa est, alia occasione dictum fuit in Comment. §. 610. Si ergo ferox delirium urgeat, omni trihorio tale clyisma injici debet, donec remiserit malum; cavendum tamen ne ubi deferbitur morbus, frequenti horum usu nimis debilitant vires.

Vetus tenuis. Nihil nempe dandum est, quod vel obseculum, vel stimulum, augere potest: quialis autem virtus tunc conveniat, pluribus in Comment. §. 399. dictum fuit. Decocta hordei, avenæ, oryzæ, & sumilium, emulsa ex his & feminibus farinosis parata, saponacea acidula, ut oxymel, succi fructuum horæorum, vel illorum syrapi aut sapæ, quæ in officinis prostant, hic optima sunt, & sufficiunt. Ut enim optime in phrenitidis cura dicit Celsus (g): *Moderatio in cibo quoque adhibenda est: nam neque eger est implendus, ne infaniat; neque jejunio utique vexandus est, ne imbecillitate in cardiacum incidat. Opus est autem cibo infirmo, maximeque sorbitonis, & potionem aquæ multæ &c.*

Porus sedans, deobstruens, diluens. Ex similibus parari poterit: diluens enim solum in hoc casu aqua est, cui dein talia miscentur, quæ causæ obstruenti solvendæ apta sunt. Decocta radicum graminis, scorzonera, sisari Germanorum &c. summi hic usus sunt. Vitrioli spiritum cerevisiæ tenui instillatum, quam pro potu ordinario dabat talibus agris, quam maxime profuisse testatur Sydenhamus (b).

Medicamenta ad caput emollientia. Dum enim emollientibus & laxantibus externæ capitis partes soventur, minuitur resistentia in vasis, quæ his partibus prospiciunt, & ab externis carotidibus oriuntur. Impetus ergo & copia sanguinis ab encéphalo avertitur, atque hoc respectu talia remedia profundunt. Sanguis enim, per carotides arterias pulsus, tanto minus urgebit internos harum truncos, quo minor resistentia invenitur in carotidibus extensis. Unde etiam in phrenitide conferre dixit Hippocrates (i), si caput multa calida lavetur.

Emeticæ quandoque. Quamvis enim inter venas facies turgeat, oculi sanguine suffusi rubescant & lacrymentur, vertigo, aurum timitus, & plura alia phenomena observentur; quæ doceant evidenter, inter vomendi nixum sanguinem majori co-

pia & impetu versus caput ferri, & vasa distendere; tamen quandoque emetica delirium pulchritudo a bile corrupta, aliisve sordibus circa præcordia collectis, uti in Commentar. §. 701. dictum fuit, delirium nascitur: illis enim tunc vomitu expulsis, cessat hoc malum. Quibus autem signis hoc distinguiri possit, ibidem dictum fuit. Si vero ab inflammatoria causa delirium nascitur, facile patet emetica penitus noxia esse, quia tunc inter venedum majori copia & impetu dum sanguis versus caput urgetur, summum periculum est, ne distensa vasa rumpantur: vel immeabilis sanguis ulterius propellatur in maiores vasorum angustias, adeoque augeatur morbus. Ubi autem signa docuerint, fortes circa præcordia hærentes delirii causam quidem esse; simulque tamen copia sanguinis abundet, vel inflammatoria diathesis in sanguine aliqua suspicior sit; missione sanguinis prius facta, tutius longe emeticum datur. De tali delirii causa optime dixit Helmontius (K): *Quod sagittator delirii & amentarium habitet in præcordiis &c. Quod autem sagittatoris scopus sit cerebrum, ut deliria & sopores excitat, non debet mouere Medicum, ut proinde capiti remedium adhibeat: siquidem id semper est ad posterius, ad tela vibrata, non autem ad sagittatores remedia adhibuisse.* Erravit tamen in eo, quod universaliter fere hanc delirii causam statueret; cum tamen certum sit, & ab aliis causis topicis, in ipso capite hærentibus, deliria nasci posse.

Purgantia. Dupliciter profuisse possunt: primo quatenus faburram morbosam circa præcordia hærentem deturbant: secundo, quatenus nimium impetum arteriosi sanguinis minuant (vide §. 396. 2.) atque eundem a capite versus alia loca revellunt (vide §. 396. 4.) simulque copiam liquidi vasa nimis distendentis tollunt (vide 398. 1.). Præcipue autem laudantur in hoc casu illa purgantia, quæ simul solvunt humores, neque magnas turbas in corpore excitant; qualia sunt tamarindi, crystalli tartari, folia senæ, rheum, sal polychrestus, & similia.

Levia anodyna. Imprimis hic laudantur flores papaveris rhoædos, eorumque aqua stillatitia & syrupus, quæ in officinis prostant: in illi enim noctis validam vis stupefaciens obseruat, sed blanda tantum sunt anodyna, quæ & nimium humorum imperium sopiunt, & excitatas turbas spirituum leniter compescunt. A fortioribus autem narcoticis abstinendum esse in delirio febrili, unanimi consensu fere omnes Medici testantur; nisi jam diutius duraverit morbus. Sydenhamus (l), de hoc symptomate febrili agens, momuit, quod venæ sectione, clysmatisbus, refrigerantibus remediis, ægros sic affectos sustineret, donec in diuturnitatem aliquam morbus excurreret; & tunc tandem narcoticum largiori paulo dosi exhibebat, optimo semper cum eventu. Ubi vero tale remedium exhibebatur in initio, augmento, vel statu febris, quam hoc symptomata comitabantur; observavit, illud vel non omnino professe, vel & sèpe obesse: unde ante duodecimum morbi diem nunquam dabat. Ubi vero emeticum aut purgans datum fuerat in ipso etiam talis morbi initio, tunc eodem vesperi paregoricum remedium propinabat, ut nempe tumultum inferiorum, quæ jam antea laudata fuerunt in hac

(x) Lib. 3. c. 18. p. 157.

(b) Sect. V. c. 2. p. 280.

(i) De Affectionibus c. 7. p. 622. Chart. T. VII. p. 622.

(k) De Febribus c. 11. Num. 12. p. 774.

(l) Sect. I. c. 4. p. 31.

ab his remedii excitatum in corpore sedaret. Ceteroquin abstinebat, donec manifeſte declinaret morbus.

Cruoris ex pede emissio, hemorrhoidum solutio, menstruarum laxatio. Omnibus enim his modis tollitur copia distendens vasa sanguinis, minuitur nimia circulationis velocitas & avertitur impetus a capite, dum in dissitis quam maxime a capite locis vasa apera liberum exitum sanguini præbent. Ab omnino observaverunt Medici salutaria hæc naturæ molimina, per quæ, solutis viralibus arteriis profuso sanguine, a periculosis morbis ægri liberantur. Quantum boni narium hemorrhagia larga in morbis acutis, sponte nata, sèpe faciat, postea in illorum historia patebit. Ipsam etiam Phrenitidem sic judicari quandoque, monuit Galenus (m). Unde & Veteres Medici tot signa dederunt, quibus cognosci posset, an tale quid in morbis expectandum esset. Verum & hemorrhoidum solutio semper observata fuit profuisse in capitibz morbis: nec mirum, cum hemorrhoidalia vasa & carotides arteriæ opposita direzione sanguinem ferant, unde summa revulsiō jure expectari potest. Apoplectis utile esse hemorrhoides (n), imo & manu ipsius solutionem per has fieri, Hippocrates (o) memoria tradidit. Non autem in potestate Medici est, ut pro labitu sponte illis evacuationibus ad morbos curandos uti possit: totum, quod habet ars, est, ut ducat naturam, quo versus sponte vergere observatur; viasque expedit & lubricet, per quas tales evacuationes fieri solent. Si ergo Medicus noverit, ægrum delirantem antea hemorrhoidibus obnoxium fuisse; vel dolor, rubor, pruritus circa anum, aut irritus alvum deponendi conatus, docuerint, tale quid expectandum esse, balneo vaporis, cataplasmatibus mollissimis ano applicatis, clysmatis ex similibus paratis continuo hæc loca soveri curat. Hoc facto, si nondum prodierint hemorrhoides, suppositoris ex sale gemma cum melle cocto irritat, imprimis addita Alœ, quam constanti observatione novimus ad hemorrhoides provocandas efficacissimum remedium esse. Simil ac incipiunt prodire tumores illi varicosi circa anum, soventur mollissimis, ut magis protuberent; dein asperis fucus fricari solent, ut rumpantur; vel & lanceola pertunduntur, ut sanguis exire libere possit. Omnia tamen frequentissimo in usu est, ut hirudines applicentur turgentibus hemorrhoidibus, quæ animalcula inflatio vulnæ sanguinem exsugunt, & hoc satura decidere solent; tuncque pergit sanguinem stillare hemorrhoides: imprimis si tunc temporis in sedili perforato locetur aeger, & partes ha tepida aquæ vapore soveantur. Raro autem fallit, quin illico levetur delirium, dum sanguis ex hemorrhoidibus stillat. Neque unquam nocebit tentasse hæc remedia, quia sovendo & irritando partes inferiores corporis semper spes est revolutionis a capite.

Menstrua in foeminae provocare ob eandem rationem proderit, ut facile patet: verum hoc tentandum est per illa remedia, quæ laxant & emollient hæc loca; minime vero per emmenagogia dicta remedia, quorum plurima circulationis impetum & velocitatem augent, & in laxis & trigidis mulieribus cum fructu sèpe adhibentur: unde & optime in textu menstruarum laxatio laudatur: ad quam conducten pediluvia, epispastica, & frictiones partium inferiorum, quæ jam antea laudata fuerunt in hac

(m) De Crisibus Lib. III. c. 3. Charter. Tom. VII. p. 430. pag. 880.

(o) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. p. 26.

(n) In Coacis Praetractionibus Num. 473. Chart. Tom. VIII.

(o) Aphor. 21. Sect. VI. Charter. Tom. IX. p. 26.

hoc

hoc remedio integre curatus fuit (p). Simile exemplum, ubi adhuc citius sequebatur sanatio in artis saltatoria magistro, in Actis Parisinis habetur (q). Vidi sic, uti alia occasione in Commentariis §. 11. monui, hominem pessime delirantem illico resipuisse, dum vicina domus deflagraret, atque per plateau discurrerunt hominum strepitus & clamores audiret. Cum enim haec tenus incondita quavis noctes diesque effutisset, subito rogavit adstantes, quid ageretur foras; atque audiens incendium in vicinia esse, terrebatur summopere, sed simul mox resipuit, neque postea deliravit amplius. Imo in illis deliris, ubi agri omni momento novae nascuntur ideae, uti inconditi illorum sermones testantur, sèpe profuit talia offerre ipsis, quæ mentis attentionem figere valent. Sic vidi profuisse, dum in conclave, ubi decumbebat delirans, ex alto delapsa aqua guttatum in pelvem æneam tinnulum sonum, sed levem tamen dabant. Attenti enim per aliquod tempus ad hunc sonum ægri minus delirabant, & quandoque in blandum somnum incidebant summo cum levamine. Indicavit jam tale quid Celsus (r), dicens: Interdum etiam elicienda ipsius intentio: ut sit in hominibus studiis literarum, quibus liber legitur, aut recte, si delectantur, aut perperam, si id ipsum eos offendit. Emendando enim advertebam animum incipiunt. Plura similia in delirio curando tentari possent. ut figuratur quasi mentis attentio: neque forte absolum foret, quandoque subito terror, gaudio, aliove valido animi affectu tentare, an mutari posset præsens sensorii communis conditio. Summa tamen simul prudentia requiritur, ne novæ excitent turbæ; atque effectus animi, sic excitandi, contrarii debent esse illis, qui in delirante jam adsunt, uti prudenter monuit Celsus (s): Quorundam enim vani metus levandi sunt; sicut in homine predixi, famem timente, incidit, cui subinde false hereditates nunciabantur. Quorundam audacia coercenda est: sicut in his fit, in

COMA FEBRILE.

§. 703. **C**oma est in febre assidua somnolentia cum effectu, vel sine eo; ponit ubique eum in cerebro statum, unde impeditur sensuum, motuumque animalium exercitatio; qui oriri potest a defectu appellendi liquidi arteriosi ad cerebrum; aut ab impedito ejus circulo per cerebrum; aut ab impedita secretionem spirituum a sanguine in nervos; aut ab denegato horum per nervos fluxu, & refluxu.

Coma somnum simpliciter significare quandoque apud Poetas, aliosque auctores, constat (t). Verum apud Hippocratem, & alios post illum Medicos, diversam significationem habet; *κῶμα* enim *εἰς ἕπεις κατάστασην* in somnum delatio est; quamvis non semper somnus simul cum comate adsit, sed quandoque & pervigilium; uti ex pluribus Hippocratis locis a Galeno allegatis patet: Comatis autem vox simpliciter sumta, videtur apud Hippocratem significare propensionem in somnum gravem, & sèpe vigiliis opponi: ubi vero una cum comate vigilæ aderant, coma vigil, vel coma non somnolentum dixit. Unde postea distinctionis causa soliti fuerunt Medici

(p) Academ. des Sciences l' An. 1707. Hist. p. 8.

(q) Ibid. l' An. 1708 Hist. p. 27.

(r) Lib. III. c. 18. p. 151.

(s) Ibidem.

(t) Ibidem p. 140.

(u) Ibid. & apud Cælium Aurelianum Acut. morbor. Lib. I. c. 16. p. 46.

(v) Ibidem.

(x) De Cura. morbor. acut. Lib. I. c. 1. p. 75.

(y) Vide de his Galen. de Comate c. 1. 2. 3. Chatter. Tom. VII. p. 192. &c.

quibus continendas plague quoque adhibentur. Quorundam etiam intempestivus risus oburgatione & minis prohibendus est. Quorundam discutienda tristes cogitationes: ad quod symphonia, & cymbala, strepitusque proficiunt. Sæpius tam non assentendum, quam repugnandum est: paulatimque & non evidenter, ab his, que stulte dicuntur, ad meliora mens abducenda.

Quamvis ergo pro generali regula practica habeatur, agros tales, in quibus delirii futuri metus est, vel qui jam delirant, debere in loco ab omni strepitu remoto & in tenebris retineri; atque antiqui Medici, teste Celsi (t), hanc methodum commendaverint, & summo quidem jure: tamen quandoque & conductit, saltem in quibusdam casibus, parum ab hac regula recedere. Asclepiades (u) oppositam methodum laudavit, tenebras damnavit, & in lumine habendos agros voluit. Neutrum tamen perpetuum esse optime dixit Celsus (v): alios enim tenebrae, alios autem lux magis turbant: hinc utrumque experiri jussit, & ab effectu discente, quid magis conveniat. Probe memini, me quodam vidisse, qui in deliris suis, infidias hostium metuentes, in tenebris dum habebantur, subrebat immaniter; longe autem minus ferocios erant, si lumen concederet. Magno autem lumini exponeantur tales agros non conductit, sed sufficit, ut vicina objecta in debili luce distinguere possint. Similiter autem in omnibus illis ratio habenda est; quanam consuetudine usus fuerit æger ante morbum. Areatus enim (x) agens de illis, quibus somnus phreniticis conciliari posse, dixit: *Cuique vero usitata somnum accersunt: nautis in cyma decubitus, & mari navigatio, & littorum sonus, & undarum murmur, & ventorum bombus, & maris navisque odor.* Musico tibiarum exercitatio quietem adserit, aut lyra cantus, aut cithara &c. quod pulchre confirmatur binis illis exemplis modo allegatis ex Academia Regia Scientiarum.

COMA FEBRILE.

etatis annum usque frequens imprimis hoc malum, dum febribus, sive continuis sive intermittentibus, laborant. De binis illis comatis sive cataphora species agens Galenus (z) optime sic illas distinxit: *Commune enim ambarum est, quod tollere non possint oculos, sed mox graventur & dormire velint.* Proprium vero alterius, quod illi statim dormiant profunde & diu: *hi vero vigiles versent se, alia super aliamphantasia adveniente, & mente mouente,* & sonum intercedente: unde semper quidem vigiles manent, surgere vero non possunt, & agere illa, quæ vigilantium, sed deficit magis quam si vigilarent, & gravantur, & cataphora detinuntur, ut spes, & concessis eis facile dormituros: concessso autem ita hoc, neadum dormiunt, sed ne spem quidem, quam habebant ut dormituri, servant.

Cum ergo coma assidua somnolentiam supponat, sive somnus sequatur sive non; hujus symptomatis intellectus optime haberi poterit ex illis, quæ in somno naturali observantur. Demonstratur autem in Physiologicis (a), quod somnus sit ille status medullæ cerebri, in quo nervi non accipiunt tam copiosum, nec tam fortē, influxum spirituum, ac requiritur eo, ut organa sensuum motuumque voluntariorum facile & expedite suas actiones exercere possint. Similis ergo dispositio & hic obtinebit. In sanitate, consumit spiritibus per actiones sensuum externorum & internorum & motus muscularis, naturalis somnus sequitur: sic & similiter coma aderit, ubi spirituum defectus, vel liber illorum transitus a cerebro in nervos, & a nervis in cerebrum quacunque de causa impeditur. Cum enim ad sensum & motum animalium exercitationem spirituum debita copia requiratur, & liberrimus motus, patet illas actiones impediunt; ubi hæc deficiunt.

Verum docet Physiologia, sanguinem arteriosum, corde sinistro pulm per carotides & vertebrales arterias, esse materiam, ex qua per fabricam cerebri subtilissimum illud fluidum, quod spiritus vocamus, separatur, adeoque spirituum defectus poterit pendere ab impedito appulsu sanguinis arteriosi ad cerebrum; sive hoc fiat immunita copia sanguinis arteriosi, sive obstaculo quocumque natato in vasis arteriosi sanguinem adferentibus. Cum autem ad secretionem spirituum requiratur non tantum appulsus sanguinis arteriosi, sed & liber ejus circulus per vasa cerebri, quæ corticalē ejus substantiam constituant; poterit & vitium hic hæretere. Verum ut debita secretio spirituum fiat, requiritur præterea, ut liquor, unde secretio sit, iusto impetu applicetur ad organa secerentia, & vascula, quæ secretum liquidum recipient, pervia sint:

§. 704. **H**inc plurimæ, diversæ, & sèpe contrariae causæ hunc affectum in febre producent, quales sunt omnes vehementes evacuationes, aut repletiones; omnes nimia sanguinis inspissationes glutinosæ, pingues inflammatoriae; omnes causæ cerebrum ipsum comprimentes, qualescumque fuerint; quæ ex eadem in nervos si agunt, eadem fere efficiunt.

Ex illis, quæ præcedenti paragrapho dicta fuerunt, patet plurimas & diversissimas causas, imo & quandoque omnino oppositas, coma producere; quæ tamen, ordinis causa, ad generalia quædam capita reduci possint.

Vehementes evacuationes. Quatenus nempe per illas sic minuitur humorum circulantium moles, ut deficiat copia liquidi arteriosi ad cerebrum appellendi. Post validissimas narium hemorrhagias, & dum post abortum, vel & partum, aliquando per

(z) Ibidem cap. 2. pag. 195. (a) Heim. Boch. Instit. §. 592.